OPONENTSKÝ POSUDEK NA MAGISTERSKOU PRÁCI JANA VORLÍČKA

DEMOKRATICKÁ LEGITIMACE POLITIKY: VOLEBNÍ PRÁVO A LOGIKA VOLEB

Téma magisterské práce je velice obsáhlé. Má-li být pojednáno o demokratické legitimaci politiky, pak to znamená, že vyložena bude sama teorie demokracie. Podtitul a specifikace tématu „Volební právo a logika voleb" výklad příliš neupřesňují: volby a volební chování není vlastním předmětem („koncepce suverenity lidu je chybná, protože lidé nemohou měnit zákony, podle kterých svět funguje", s. 9), spíše je předmětem právní řád, jenž je v autorově podání variací ekonomického řádu, a tak se dozvíme více o daních než o volebním právu a logice voleb, snad s výjimkou kapitoly 3.2., která se jmenuje „realita politiky v demokracii", která ale pojednává spíše o iracionalitě voleb, a dodatku F.3.1 nazvaném „ideová bezobsažnost politiky", v němž se autor k logice voleb dostává, když rozebírá teorém středového voliče, činí tak ale ve vší stručnosti v elementárním podání a vůbec neuvádí sporné předpoklady tohoto teorému (Downsonovo pravolevé štěpení předpokládá jinak homogenní společnost, což určitě není případ Evropy), jež by autora přivedly k větší obezřetnosti v jeho snaze odvozovat z tohoto teorému nějaké závěry pro českou politiku. Nejvíce se podtitulu blíží dodatek věnovaný volebním systémům a jejich logice, nicméně ten přináší jen elementární poučení bez diskuse odborné literatury.

Nakonec je ale práce ještě obsáhlejší než slibuje titul. Demokracie je totiž tematizována jen jako *jeden z možných způsobů* legitimizace politiky (mimochodem dozvídáme se, že to není zrovna způsob nejlepší), takže řeč je vlastně vůbec o způsobech legitimizace politiky a autor se přitom pouští do zkoumání, jak sám říká, *účelu* společenských institucí jako takových (pojem účelu má v oblibě). Takové zkoumání může být systematické, historické, či obojí, navíc jsou zde dějiny takového zkoumání. Daný text se takovému zařazení vymyká. Nejedná se ani o systematickou teorii politiky, ani o historizující výklad, ale spíše o systematické poučení, které ve vybraných kapitolách pojednává o důležitých tématech z ekonomie a politiky, které dohromady vytvářejí něco jako ekonomickou teorii politiky, u níž ovšem převažuje hledisko didaktické před systematikou. Výklad je to jasný, výstižný a dobře uvážený, nicméně chybí živé otázky a sporná témata. Přitom některé pasáže jsou triviální, např. ta o politických ideologiích, kde vymezení socialismu alias amerického liberalismu je vskutku dojemné. Jiné pasáže ovšem prozrazují značnou erudici a solidní znalosti ekonomické teorie.

Práce má logickou strukturu. Začíná výkladem právního řádu a vlastnictví, následuje kapitola o daních (a to ještě před tím než je řeč o státu a politické moci – zřejmě se počítá se zdaněním jako dobrovolným aktem – dobrovolným ve smyslu ekonomické výhodnosti). Následují oddíly o politice a demokracii, z nichž hlavní podává výklad politiky z hlediska teorie veřejné volby, ale za vlastní originální autorův vklad (a nejzajímavější část práce) považuji výklad alternativních systémů

legitimace politiky ve staré Číně, Athénách a na Islandu. Důležitou částí práce jsou dodatky, ve kterých je vyložena řada momentů politiky, které zůstaly stranou hlavního výkladu.

Práce prozrazuje ekonomicky vzdělaného a systematicky uvažujícího autora, který si osvojil značné množství odborné literatury, kterou promyslel a systematicky zpracoval. Jeho výklad je přímočarý a jasný, veden je vždy logikou argumentace. Rovněž je třeba zdůraznit, že práce je srozumitelná a přehledná, vyjadřování úsporné, ale kultivované. Práce s literaturou je na vysoké odborné úrovni, byť se s ní nepracuje polemicky. Autor hojně využívá poznámek v textu, kde své argumenty ještě do-vysvětluje. Za hlavní vadu práce považuji nekritické zaujetí výchozí teoretické pozice. Chybí metodologická úvaha, která by objasnila výchozí autorovy předpoklady v jeho přístupu k politickému, právnímu a primárně ekonomickému řádu. Takto autor nekriticky staví na metodologických předpokladech, které v mnohém předurčují pozdější kritické soudy a přitom jsou v pojetí politiky a práva docela sporné.

Práce začíná téměř jako výstřelem z pistole tezí, že „podstata věcí je dána účelem (smyslem)“, následuje teze, že „smyslem (ergo zde podstatou) práva je pořádat vztahy mezi lidmi ... a domníváme se, že tomuto účelu nejlépe dostojí právo, které nejvíce snižuje transakční náklady ve společnosti.“ Tento začátek v sobě skrývá řadu sporných teoretických tvrzení.

a) Zdánlivá kurtoazie: Tato výchozí teze teoretická, která v zárodku zahrnuje vše, co je o politice a demokracii později řečeno, je zásadní tezí ekonomického redukcionismu, která je jenom zdánlivě uvedena jako domněnka. Po čase autor začne operovat rovnou s nutností, a tak se dozvídáme třeba, že „právo musí poskytnout co nejlepší (tzn. co nejlevnější) praktický návod, jak rozhodovat o alokaci konkrétních vzácných zdrojů mezi jednotlivé konkurující si (tzn. navzájem se vylučující) způsoby jejich potenciálně možného užití.“

b) Esencialismus bez vysvětlení: Kámen úrazu je v tom, že nejsou osvětlena metodologická východiska tohoto ekonomického redukcionismu. Je možné začít na půdě politické filozofie beze všeho tvrzením, že „podstata věc je dána účelem alias smyslem?“. Lze tuto aristotelskou formulaci položit za základ dalšího výkladu po té, co se staletí diskutuje o konci metafyziky, brojí proti esencialismu, debatuje o fundacionalismus a koketuje s anti-fundacionalismem? Myslím, že autor měl své pojetí teleologického řádu blíže osvětlit.

c) Ekonomický redukcionismus: Ekonomická teze, že právo snižuje transakční náklady ve společnosti v autorově pojetí v sobě skrývá zásadní předpoklad, že lidé do společnosti vstupují, tedy společenské vztahy vytvářejí právě proto, že to je pro ně ekonomicky výhodné, neboli je výnosnější spolupracovat s druhými než žít sám, a tak se dozvídáme, že „transakční náklady na život bez práva jsou vysoké - vznik práva je nutnou podmínkou vzniku a rozvoje jakékoli civilizace.“ (12). Společenský řád tedy vzniká pod tlakem snižování transakčních nákladů. Jinak řečeno do společnosti vstupujeme z toho důvodu, abychom ušetřili. Budiž, máme před sebou ekonomickou teorii společenského, politického a

právního řádu. Nicméně je to metodologické rozhodnutí, které není samozřejmé a chtělo by to objasnit jeho předpoklady, zvláště když se s touto metodologií pouštíme do teorie práva, politiky a demokracie.

d) Zvrácené důsledky: Autor se své metodologie drží nekriticky, nicméně důsledně. Neváhá pak tvrdit věci, které odporují valné části odborné literatury v oblasti politické teorie. Tak třeba se dočteme, že starověké Athény byla kapitalistická, tj. obchodnická společnost. (s. 103). Přitom tento pojem *commercial society* zavedl Adam Smith, aby vysvětlil, v čem se liší moderní individualistická, měšťanská společnost od té starověké, podobně jako Benjamin Constant odlišil svobody starých a moderních. Pokud zavrhneme toto rozlišení, které je klíčové pro moderní liberalismus a umožňuje pochopit jeho boje proti feudalismu a despocii, uděláme z liberalismu (a teorie kapitalismu) novou verzi učení o objektivních zákonech přírody, společnosti a lidského myšlení. Navíc teze, že řecká polis je „objektivně" obchodnická společnost staví na hlavu valnou část evropského politického myšlení, včetně samotného Aristotela, který by se musel obrátit v hrobě, kdyby to slyšel.

Tyto kritické poznámky se týkaly metodologického východiska práce Jana Vorlíčka, jež by podle mě stálo za podrobnější osvětlení. Nemění nic na tom, že jeho magisterská práce je plodem velkého teoretického úsilí. Navrhuji klasifikovat ji známkou velmi dobře.

Doc. PhDr. Milan Znoj, CSc. V Praze dne 17. 6. 2011